

15. YÜZYIL
OSMANLI KRONİKLERİ

-İlk iki asrın yaşayan hafızası-

YAYIN NO: 965

15. YÜZYIL OSMANLI KRONIKLERİ

-İlk iki asrın yaşayan hafızası-

Prof. Dr. Necdet Öztürk

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 16228

1. Basım: Ocak 2020

ISBN: 978-605-7931-65-8

Kitap Editörü: *M. Alper Öztürk*

Kapak: *Yasin Çetin*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

15. YÜZYIL
OSMANLI KRONİKLERİ

-İlk iki asrın yaşayan hafızası-

NECDET ÖZTÜRK

*Bu mütevazı çalışma;
Osmanlı tarihinin ilk iki asrının yazılmasında
birbirinden değerli katkılarda bulunan
15. YÜZYIL OSMANLI TARİHÇİLERİ;
Ahmedî, Şükru'llah, Enverî, Nişancı Mehmed Paşa,
Kemal, Âşıkpaşazâde, Mehmed Neşrî, Oruç Bey,
anonim tevârih yazarı ve Bayatlı Hasan'ın
aziz ruhlarına ithaf olunur...*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
KISALTMALAR.....	13
GİRİŞ.....	15
I- Ertuğrul Gazi'nin Tarihî Kimliği.....	23
II- Rumeli'ye Geçiş Hikâyesi (Gerçek ile efsane iç içe).....	47
III- Sultan Orhan Adına Rumeli'de İlk Hutbe.....	73
IV- Yıldırım Bayezid'in Vefatı Meselesi.....	83
V- Yer Adlarının Veriliş Hikâyesi.....	97
VI- 15. Yüzyıl Osmanlı Kronikleri (İlk iki asrın yaşayan hafızası).....	105
VI/1- Devlet İdaresi ve Teşkilatı.....	107
VI/2- Sosyal Hayat.....	175
VII- Kuruluş Dönemi Osmanlı Padişahları (Şiir).....	209
SONSÖZ (10 Soru - 10 Cevap).....	225
DİZİN.....	231
1. Yer, Şahıs ve Kavim Adları.....	231
2. Terim, Deyim ve Diğerleri.....	241

ÖNSÖZ

Tarihçi, edebiyatçı veya tarih meraklısı bir araştırmacı, Osmanlı Devleti'nin ilk iki asrının siyasi, idari, askerî, mali ve sosyal olaylarıyla ilgili konuların anlatıldığı Osmanlı kütüphane kaynaklarını tanımakla işe başlamak, sonra da bunların her birinin fotoğrafını çekip o fotoğrafları birleştirmek istese acaba ortaya nasıl bir resim çıkar ve bu resimde yer alacak konular neler olabilir?

Âcizane, kırk yıl önce böyle bir yolculuğa çıktım. Doktora tez konusu arıyordum. Osmanlı Orta Çağı'nı anlatan el yazması bir tarih kaynağı üzerinde çalışmam gerekiyordu. Hocalarıma danışarak sonunda, 16. yüzyıl şair ve tarihçilerinden Hadîdî'nin, kuruluştan 1523'e kadar gelen manzum Osmanlı tarihi üzerinde tez yapmaya karar verdim. İşte, iki elin parmak sayısını geçmeyecek kadar az sayıdaki 15. yüzyıl Osmanlı kronikleri (vekayinâmeleri) ile tanışmamın hikâyesi bu şekilde başlamış oldu. Kırk yıldır bu eserlerin her birine, hangi nedenle elimin kaç defa değdiğine dair sayı belirtmem söz konusu dahi olamaz.

Hemen söyleyeyim ki günümüze ulaşan Osmanlı kronikleri, beyliğin kuruluşundan bir, bir buçuk hatta bir kısmı iki asra yakın bir zaman sonra yazılmıştır. Sayısı on kadar olan bu tarih kaynaklarını birbirinden ayıran şekli özelliklerden biri, hacim bakımından farklı oluşlarıdır. Bir grup eser (Ahmedî, Şükrullah, Enverî, Nişancı Mehmed Paşa ve Bayatlı Mahmud oğlu Hasan'ın eserleri) Osmanlı takvimlerinden kısmen biraz daha uzun, diğer grup (Âşıkpaşazâde, Neşrî, Oruç Bey ve Kemal'in eserleri ile anonim tevârihler) ise, ilk gruptakilerle mukayese edilemeyecek ölçüde geniştir. İkinci gruptan ilk üç tarih yazarının (Âşıkpaşazâde-Neşrî-Oruç Bey) eserlerinin, bize göre, Osmanlı tarihi araştırmaları için özel bir kıymeti vardır. Zira bu eserler kullanılmadan ilk iki asrın genel Osmanlı tarihi yazılamaz. Bu kaynakların hepsine –belki, Ahmedî'nin gazavatnâmesi istisna tutulabilir– az veya çok destan ve efsane unsuru karıştırılmıştır. Bunların en açık biçimde görüldüğü anlatım da Anadolu yakasından *sallarla* Rumeli'ye geçiştir. Ancak bu anlatım, sadece 15. asır tarihçileriyle sınırlı olmayıp aynı anlatımı daha sonraki Osmanlı tarihçileri de

benimsemişlerdir. Mesela Kemalpaşazâde, Bitlisli İdris, Hoca Sadeddin, Âlî gibi âlim tarihçilerle, onlardan yararlanan daha sonraki tarihçilerin (Solakzâde, Münecimbaşı gibi) hiçbirisi ‘sallarla geçişi’ reddetmemişlerdir. Destan kültürü zengin bir millet için bunu tabii karşılamak gerekir. Nitekim âlim Osmanlı tarihçilerinin de meseleye bu şekilde baktıkları anlaşılıyor.

Elinizdeki mütevazı çalışmaya dâhil ettiğimiz konulara gelince:

Giriş: I. Dünya Savaşı yıllarından günümüze kadar, 15. yüzyıl Osmanlı kroniklerine dair yapılan çalışmalar derli toplu olarak verilmeye çalışıldı. Giriş’ten sonra:

I- “Ertuğrul Gazi’nin Tarihî Kimliği”: Doksan yıldan fazla ömür sürdüğü anlaşılan hanedan kurucusu Osman’ın babası uç beyi Ertuğrul’un, bugün itibariyle sadece sekiz yılını (1222-1230) kısmen biliyoruz. Yeni çağdaş kaynaklar ortaya çıkmadığı sürece, Ertuğrul’un tarihî kimliğinin büyük bir kısmını (1230-1281?) kapatan yoğun sis perdesini kaldırmak mümkün görünmüyor.

II- “Rumeli’ye Geçiş Hikâyesi (Gerçek ile efsane iç içe)”: Osmanlı tarihçiliğinin bir türlü son noktayı koyamadığı, üzerinde çok yazılan; aynı zamanda Rumeli’ye geçiş şenlikleri ve kutlamaları çerçevesinde çok konuşulan bir konu bu. Burada, Marmara Denizi’ni *sallarla* geçiş efsanesi sorgulanmaya ve yorumlanmaya çalışıldı.

III- “Sultan Orhan Adına Rumeli’de İlk Hutbe”: Bu yazı, bazı değişikliklerin yapıldığı daha önce yayımlanmış bir makalemizdir. Görüldüğü kadarıyla Ferecik’in (Yunanistan’da) Sultan Orhan zamanında fethedildiği ve Rumeli’de ilk hutbenin de bu şehirde okunduğu, yaygın bilinen bir husus değildir.

IV- “Yıldırım Bayezid’in Vefatı Meselesi”: Bu meselede, Ahmedî’den Münecimbaşı’na kadarki genel Osmanlı tarihçilerinin neler söylediklerini bir kere daha düzenli olarak gözler önüne sermeye çalıştık. Bu hususta, serbest kalem erbabı tarihçilerin yazdıklarının doğru anlaşılması gerektiğini ifade etmeliyim.

V- “Yer Adlarının Veriliş Hikâyesi”: Bu kısa yazıda, 15. yüzyıl Osmanlı kroniklerinde yer adlarının nasıl verildiğine dair ilginç örnekler yer almaktadır. Bu yazı, daha önce yayımlanan bir makalemizin kısmen değiştirilmiş hâlidir.

VI- “15. Yüzyıl Osmanlı Kronikleri (İlk iki asrın yaşayan hafızası): VI/1- Devlet İdaresi ve Teşkilatı; VI/2- Sosyal Hayat” adını taşır.

VII- “Kuruluş Dönemi Osmanlı Padişahları (şiir)”: İlk yedi padişahla ilgili şiirler daha önceki bir çalışmamızın (*Söğüt’ten Şehr-i İstanbul’a Osmanlı*, İstanbul 2017) bölüm sonlarında yer almıştı. Söz konusu şiirler küçük değişikliklerle bu esere de konuldu. Şiirler, şiir sanatı iddiası taşımaz; sadece Ertuğrul’u ve kuruluş dönemi padişahlarını şiirsel bir dille anlatmayı amaçlar.

Görüldüğü üzere, eseri bölümlere ayırmadım zira dokuz on sayfadan ibaret yazılar mevcut. Dipnot şişkinliğine yol açmamak için kaynak kısaltmalarını yoğun şekilde kullandım. Kaynakları, Kısaltmalar'da ve yerinde gösterdiğim için ayrıca bibliyografya vermeye gerek duymadım.

Sonsöz: Burada, 15. yüzyıl Osmanlı kronikleri ile alakalı on soruya cevap verilmeye çalışıldı. Ardından, yer, şahıs ve kavim adları ile terim, deyim ve diğerlerinden oluşan dizin gelmektedir.

Bu çalışmamın editörlüğünü oğlum M. Alper yaptı. İlgisi ve emeği için teşekkür ederim. Osmanlı tarih kaynaklarından en önemli beşini mükemmel bir şekilde yayımlayarak, âdeta '15. Yüzyıl Osmanlı Kronikleri Külliyyatı'na dönüşen bu eserlerin okurla buluşmasına vesile olan Bilge Kültür Sanat Yayıncılık'ın sahibi Sayın Adnan Mecid Yüksel'e minnettarım.

İstanbul, 26.08.2019

Necdet ÖZTÜRK

GİRİŞ¹

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra P. Wittek, F. Giese, F. Kraelitz, Th. Seif, Th. Menzel, Fr. Babinger gibi Alman ve Avusturyalı oryantalistler ilk Osmanlı kaynakları üzerinde 'metin tenkidi' (*edition-critique*) olarak önemli filolojik çalışmalar yaptılar. Bu çalışmalar Fr. Taeschner, J. H. Kissling, V. L. Ménage, R. Anhegger, R. F. Kreutel gibi yine Batılı bilim adamları tarafından devam ettirildi.

Osmanlı tarihçiliği, Türkçe anonim tevârihlerin önemini Giese'nin Batı kütüphanelerindeki anonimleri tanıtımı ve neşri ile öğrendi ["Einleitung zu meiner Textausgabe der altosmanischen anonymen Chroniken *Tevârih-i Âl-i Osman*", *MOG*, I (1921-1922); *Die altosmanischen anonymen Chronik, Teil I, Text und Variantenverzeichnis*, Breslau 1922; *Teil II, Übersetzung*, Leipzig 1925]. Giese, Âşıkpaşazâde'nin eserini de yayımlayarak erken dönem Osmanlı tarihi araştırmalarına katkılarını sürdürdü (*Die altosmanische Chronik des 'Âşıkpaşazâde*, Leipzig 1929).

Necib Âsım ["Osmanlı Tarihnüvisleri ve Müverrihleri", *TOEM*, cüz 1 (1328), s. 41-52; aynı yazar, "Düstûrnâme-i Enverî", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, yeni seri, 1/5 (1930-1931)]; Hüseyin Namık Orkun ["Tevârih-i Âl-i Osmanlar Hakkında", *Millî Mecmua*, sayı 6 (1340), s. 86-87, sayı 7, s. 103-105, sayı 8, s. 117-118, sayı 10, s. 147]; Ahmed Refik ["Tevârih-i Âl-i Osman", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, nr. 14/9 (1926), s. 69-78] ve Köprülüzâde Mehmed Fuad ["Osmanlı Tarihçileri", *Türkiyat Mecmuası*, II (1928), 564-565] gibi Türk bilim adamları da ilk iki yüzyılın Osmanlı tarihçileri ve eserleri üzerine, daha sonraki çalışmalara öncülük edecek mahiyette önemli makaleler kaleme aldılar.

Osmanlı tarihinin orijinal bilgiler sunan kaynaklarından biri olan tarihî takvimler üzerinde ilk çalışmayı Osman Turan yaptı ve Sultan II. Murad (1421-1451) devrine ait iki takvimi neşretti (Ankara 1954). Atsız da bu yüzyıla ait bazı Osmanlı takvimlerini yayımlayarak (İstanbul 1957, 1961) kaynak çalışmalarına olan katkılarını sürdürdü.

1 Giriş, bazı ekleme-çıkarmalarla şu çalışmadan alınmıştır: *Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi (1288-1502)]*, haz. N. Öztürk, 3. Basım, İstanbul 2014, s. XVII-XXII.

Aşağıda da görüleceği üzere Nihal Atsız, 15. yüzyıla ait beş önemli tarih kaynağından üçünü bizzat kendisi hazırladı (Ahmedî, *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*; Mevlânâ Şükrullah, *Behcetü't-tevârih*; Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân*) diğer ikisini (Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*; Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, *Câm-ı Cem-Âyîn*) ise başkalarına hazırlatıp külliyat olarak yayımladı. Bu beş eser de Atsız'ın *Osmanlı Tarihleri I*'indedir (İstanbul 1949).

Osmanlı takvimlerinin kaynak değerini çok iyi bilen İnalçık ("The Rise of Ottoman Historiography", nşr. B. Lewis-P. M. Holt, *Historians of the Middle East*, London 1962, s. 159) ve Ménage'ın ("The Annals of Murad II", *BSOAS*, XXXIX/3, London 1976, s. 570-58; çevirisi: "Sultan II. Murad'ın Yıllıkları", *İÜFTD*, sayı 32) da isabetle belirttikleri gibi 15. yüzyıla ait Osmanlı takvimleri üzerindeki çalışmalar sürdürülmelidir.

H. İnalçık-M. Oğuz, İzladi-derbendi yenilgisi (1443) ve Varna Savaşı (1444)'nı çok ayrıntılı anlatan bir *Gazavatnâme*'yi geniş bir değerlendirme ile birlikte neşrettiler (*Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehmed Hân İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444)*, *Üzerinde Anonim Gazavatnâme*, Ankara 1978).

Sultan II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) devrinin önemli kaynaklarından olan Kâşifî'nin Farsça *Gazanâme-i Rûm*'u üzerinde yüksek lisans tezi yapıldı (İstanbul 2005). Bu çağdaş eserde, II. Murad'ın saltanattan Şehzade Mehmed lehine kendi isteğiyle çekilmesine ve beklenmedik bu saltanat değişikliğine dair orijinal bilgiler bulunmaktadır.

Mükrimin Halil Yinanç, Fatih dönemi tarihçilerinden Enverî'nin eserini eski harflerle yayımlayarak kaynak neşrinde ilk çalışmayı yapan isimlerden biri oldu (*Düstûrnâme-i Enverî*, İstanbul 1928). Yinanç daha sonra yaptığı çalışmada (*Medhal*, İstanbul 1930) Paris nüshasının tanıtımı ile eserin kaynakları üzerinde durdu ve Enverî'nin katıldığı seferlerin değerlendirmesini yaptı. Aşağıda görüleceği gibi Enverî'nin söz konusu manzum tarih eserinin Osmanlı tarihi bölümü tarafımızdan neşredildi.

Osmanlı tarih yazıcılığının ortaya çıktığı II. Murad devrinden sonra oğlu Fatih Sultan Mehmed saltanatında da tarihçilik gelişmesini sürdürdü ve çok fazla sayıda olmamakla birlikte önemli eserler kaleme alındı. Sultan II. Bayezid (1481-1512) devraldığı bu tarih literatürünün üzerine, yeni ve önemli eserler koymayı başardı. Bu padişah zamanında ilim, sanat ve kültürde, özellikle tarihçilik alanında parlak bir devir yaşanmıştır. Saraya ve elit kesimin okuma zevkine hitap eden süslü bir dille yazılan tarih eserlerinin yanı sıra, halk kesimine ve askerî zümreye hitap eden sade bir Türkçenin kullanıldığı popüler tarih kitapları da yazıldı.

Robert Anhegger, Mehmed b. Hacı Halil ül-Kunevî'nin Farsça *Tarih-i Âl-i Osman*'ını Türkçeye çevirerek neşretti (*İÜFTD*, sayı 3-4).

Kivâmî'nin, manzum ve mensur olarak yazdığı *Fetihnâme-i Sultan Mehmed* adlı eserini Fr. Babinger neşretti (İstanbul 1955). Türkçe kısa bir girişten sonra